

Az anaerob iszapkezelésben rejlő energia-termelési és hasznosítási lehetőségek

Palkó György – Oláh József – Szilágyi Mihály FCSM Rt.

1. Bevezetés

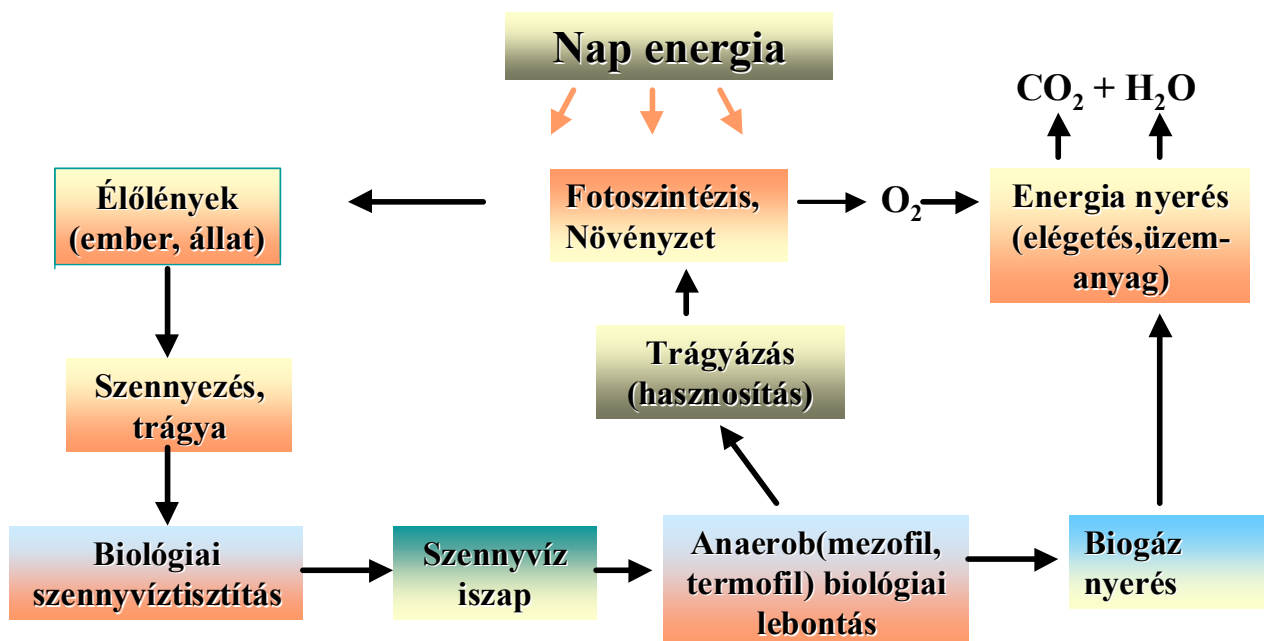
Az energia szükségletek növekedésével a fosszilis tüzelőanyagok (szén, kőolaj, földgáz) csökkenése áll szemben. A világ jövőbeni energiaellátásában a korlátlanul rendelkezésre álló Nap-energia (sugárzási energia) jut döntő szerephez. Fotokémiailag biomasszában (mezőgazdasági hulladék) tárolt energiát anaerob fermentációval biogáz formájában felhasználhatóvá tehetjük. Az energianyerés másik útja, hogy szennyvíztisztításból és egyéb gazdasági tevékenységből (élelmiszer-ipar) származó hulladékok anaerob kezelésével biogázt állítunk elő. A természetes tápanyag körforgás és a biogáz nyelés kapcsolatát az **1. ábra** mutatja be

2. Az anaerob fermentáció tápanyag szükséglete:

Az anaerob (mezofil, termofil) lebontáshoz szükséges tápanyagokat a hulladékok (szennyvíz iszap, növényi és állati-eredetű anyagok, egyéb szerves-anyagok) általában tartalmazzák. Ezek a tápanyagok az alábbiak:

- Szénhidrátok (poliszaharidok, oligoszaharidok, monoszaharidok)
- Zsírok (trigliceridek, zsírsavak: ecetsav, propionsav, vajsav)
- Fehérjéket alkotó komplex óriás molekulák, melyek alkotó elemei: szén (50-55%), hidrogén (6,6 - 7,3 %), oxigén (19 - 24 %), nitrogén (15 - 9 %), kén (0,3 - 2,4 %)
- Szervetlen fém ionok (Fe, Ca; Mg; Mn; Co stb.)

Minden természetes eredetű szerves-anyag, amely a fenti összetevőkkel rendelkezik anaerob körülmények között bakteriális úton széndioxidá és metánná alakítható át.

1. ábra Biogáz nyelés a természetes tápanyag-körforgásban

3. Az anaerob lebontás folyamata

Az anaerob rothasztást általában kétlépcsős folyamatnak tekintik, amelynek az első lépcsője a savképzés, a második lépcső pedig a gázképzés. A hidrolízis folyamatát nem tekinthetjük önálló lépcsőnek, mert az a savképződéssel együtt játszódik le. Legalább két, fiziológiai szempontból különböző baktérium populációt kell feltételezni. Az első lépés során a mikroorganizmusoknak egy heterogén csoportja a fehérjéket, szénhidrátokat és a zsírszerű anyagokat zsírsavakká alakítja át hidrolízis és ezt követő fermentációs folyamatok útján.

A második lépcsőben az első lépcső végtermékeit a baktériumoknak egy egységes és szigorúan anaerob csoportja, az úgynevezett metán-baktériumok, metánná és széndioxiddá alakítják.

4. Az anaerob rothasztás célja

A termofil és a mezofil anaerob rothasztás célja közös, a két eljárás csak a technológiai megvalósításban különbözik. Az általános célokat a következőkben lehet összefoglalni:

- Előállítani olyan anyagot, mely biológiailag stabil, ne legyen rothadó képes. Az anaerob kezelés után keletkező iszap a mezőgazdaságban és rekultivációban jól felhasználható.
- Hasznosítani a szennyvízkezelés során keletkező iszapban rejlő energiát
- Csökkenni a végleges elhelyezésre szoruló iszap tömegét és térfogatát
- Javítani az iszap vízleadó képességét
- A szennyvízkezelő rendszeren belül létesítsünk egy olyan puffer egységet, amely képes a szennyvíztelepen keletkező változó tömegű iszapot befogadni.
- Csökkentsük a végső elhelyezésre szánt iszap fertőző-képességét.

5. A mezofil és a termofil anaerob összehasonlítása

A tápanyagok mezofil és termofil anaerob folyamattal egyaránt lebonthatók és a felhasználható végtermék metán és széndioxid tartalmú biogáz. Európában, a gyakorlatban a rothasztók nagy része mezofil tartományban (33 – 35 °C) üzemel, azonban az elmúlt 10 évben termofil (50 – 55 °C) rothasztók is épültek. A termofil rothasztó berendezésekkel szerzett üzemelési tapasztalatok (gázfejlődés, stabilitás, iszap-vízteleníthetőség, habzás, szag stb.) nagyon pozitívak. A pozitív üzemelési tapasztalatok a jövőben a termofil rothasztók építését elősegítik és a kételkedő üzemeltetőket az egyértelmű előnyök, meggyőzik. Az 1. táblázatban összehasonlítottuk a mezofil és a termofil anaerob rendszer üzemi paramétereit. Szembetűnő, hogy a tartózkodási idő csak kb. harmada a mezofil rendszernél szükséges tartózkodási időnek. A termofil folyamatnál a reakció sebesség nagyobb, viszont a sejthozam állandó kisebb, mint a mezofil tartományban. A látszólagos ellentmondást a magasabb hőmérsékleten végbemenő bio-degradációval és ehhez a hőmérséklethez speciálisan szelektálódott metán-termelő baktériumok jelenlétével lehet magyarázni.

1. táblázat. A mezofil és a termofil anaerob rendszer üzemi paramétereinek összehasonlítása

A paraméter megnevezése	Mezofil	Termofil
pH (-)	7,2 – 8,0	7,2 – 8,5
Hőmérséklet (°C)	30 – 35	50 - 57
Hőmérséklet-ingadozás, melyet a rendszer elvisel (°C)	~ 3 - 5	~ 1 - 2
Sejthozam állandó ($\text{kg}_{\text{szervesa.}}/\text{kg}_{\text{lebontott KOI}}$)	0,15 – 0,30	0,01 – 0,10
Elektród potenciál értéke (mV)	- 450 és - 550	- 550 és - 600
Optimális redox potenciál értéke (mV)	- 520 és - 530	Nincs adat
Terhelés szennyvíz iszapoknál:		
• Kis-terhelés ($\text{kg}_{\text{szervesa.}}/\text{m}^3 \text{ d}$)	0,6 – 1,6	3,0 – 8,0

• Nagy terhelés (kg _{szervesa} /m ³ d)	2,4 – 6,4	8,0 – 30,0
Hidraulikus tartózkodási idő (nap)	15 - 25	3 - 10
Elérhető KOI csökkenés (%)	65 - 85	85 - 95
Elérhető BOI ₅ csökkenés (%)	60 - 80	80 - 90
Elérhető szerves-anyag csökkenés (%)	45 – 55	55 - 70
Biogáz termelés (Nm ³ /kg KOI eltáv.)	0,31 – 0,38	0,62 – 0,76
Biogáz metán tartalma (%)	60 - 70	80 - 90

A termofil rothasztás legnagyobb előnye a mezofil rendszerrel szemben az, hogy a nagyobb reakció sebesség miatt kisebb reaktorteret kell építeni és a kezelt iszapban a patogén baktériumok pusztulása lényegesen nagyobb fokú, mint a mezofil folyamatban. Leggyakrabban első rothasztási lépcsőként a termofil rendszert alkalmazzák, majd ezt követi egy mezofil rothasztó. Általában a termofil rothasztásnál az iszapkor 3 – 5 nap, majd ezt követő mezofil lépcsőben 10 nap körüli iszapkort alkalmaznak. Az ily módon kialakított anaerob rendszer a szerves-anyagok nagyfokú lebontását teszi lehetővé.

A mezofil és a termofil rothasztás összehasonlítását a 2/1 és a 2/2. táblázat mutatja. A mezofil és termofil rendszer összehasonlításánál a termofil rendszerrel határozottan előnyként jelentkezik a szükséges kisebb reaktor térfogat és a patogén baktériumok hatékony elpusztítása. Hátrányként lehet megemlíteni, hogy a termofil rothasztás érzékeny a szubsztrát minőségének és a hőmérséklet változására. A mezofil rendszer a toxikus anyagokra kevésbé érzékeny, mint termofil rothasztó.

2/1. táblázat A mezofil és a termofil rothasztás összehasonlítása

Az anaerob rothasztás előnyei	
<i>Mezofil (aerob és a kémiai kondicionáláshoz viszonyítva)</i>	<i>Termofil (mezofil rendszerhez viszonyítva)</i>
Csökken a végleges elhelyezésre szoruló iszap mennyisége	Azonos reaktor térfogatot véve alapul növekszik a stabilizáló kapacitás
Javul az iszap vízleadó képessége	Az iszap vízteleníthetősége javul
A rothasztó berendezés a szennyvíz telepen belül pufferoló egységet képez	A patogén baktériumok pusztulási aránya nő
Stabilizálódik a szervesanyag, miközben értékes termékeket (gáz, trágya) állítunk elő	Nagyobb a gázhozam és a gáz metán tartalma is növekszik
Csökken az iszap fertőző képessége (patogén és parazita szervezetek egy része elpusztul)	

2/2. táblázat A mezofil és a termofil rothasztás összehasonlítása

Az anaerob rothasztás hátrányai	
<i>Mezofil (aerob és kémiai kondicionáláshoz viszonyítva)</i>	<i>Termofil (mezofil rendszerhez viszonyítva)</i>
Nagy tartózkodási idő (> 15 nap) miatt nagy reaktor térfogat szükséges	Nagyobb a fűtési energia szükséglet
A hidrolízis következtében növekszik az iszapvíz KOI, ammónia és foszfor koncentrációja	Nagyobb hőfok miatt, a maradék hidrolízis termékek hatására a dekantált iszap víz minősége rosszabb
Nagy reaktor térfogat miatt jelentős a beruházási költség	A folyamat hőmérséklet változására érzékenyebb, mint a mezofil rendszer, ezért a folyamat stabilitása kisebb

Toxikus hatású szerves anyagok és nehézfémek bizonytalanná teszik a folyamatot	A hőmérséklet változására a folyamat érzékeny, ezért lassú a bedolgozás (hőmérséklet-emelés: +1°C/nap)
	Nagyobb hőcserélő szükséges, mert a hőmérséklet pontos tartása végett ugyanazon iszap mennyiséget rövid idő alatt kell felmelegíteni.
	A keletkező iszap bűzös (szkatol, indol vegyületek)
	Toxikus anyagok hatására feltehetően érzékenyebb a termofil rendszer, mint a mezofil

6. Anaerob és egyéb eljárások kombinációi

Egyfokozatú termofil anaerob eljárás

Zömmel állattartó telepek hígtrágyáinak (marha, sertés) kezelésére alkalmazzák. Európában a rothasztók 86,7 %-a mezofil, 8,3%-a termofil és 5,0 %-a pszichofil. Termofil rothasztókat Dániában és Svédországban az állattartó telepek hígtrágyáinak kezelésére alkalmazzák előszeretettel. A termofil rendszer 10 –15-szer nagyobb terhelést elvisel, mint a mezofil rendszer.

Kétfokozatú termofil anaerob és mezofil anaerob eljárás

Néhány tanulmány ismertet ilyen technológiai kialakítást. Az első termofil lépcsőnél a hidraulikus tartózkodási idő 2 – 5 nap, majd az ezt követő mezofil fokozatnál 12 – 15 napos tartózkodási időt alkalmaznak. A két fokozat együttes szervesanyag lebontási hatásfoka ~50 – 65 %. Ez a hatásfok nagyon jó eredménynek számít. A termofil fokozat elő-hidrolizálja és részben lebontja a komplex tápanyagot, majd a lebontást a második (mezofil) fokozat fejezi be. Tehát a két eljárás összeházasításával összességében kisebb reaktor térfogat szükséges, továbbá stabil jól vízteleníthető iszap képződik, és nagyobb gáz kitermeléssel is számolhatunk (0,45 – 0,50 m³/kg betáplált szervesanyag-ra vonatk.).

Termofil aerob és mezofil anaerob eljárás kombinációja

A termofil aerob eljárást, mint első biológiai fokozatot alkalmazzák. Levegőbevitel mellett 60 °C hőmérsékletet lehet elérni 5 – 6 napos tartózkodási idő mellett. Energia felhasználás 12 – 20 KWh/m³. A szervesanyag csökkenés az aerob fokozatban 35 – 40 % körül várható. A termofil aerob fokozatot követi a mezofil anaerob fokozat. Nagyon fontos, hogy a kezelendő szennyvíz nagy koncentrációban tartalmazzon könnyen-bontható szervesanyagot. Szennyvíziszapra nem ajánlatos az eljárást alkalmazni, mert nagy a lebegőanyag tartalom miatt a hidrolízis folyamata kicsiny ahhoz, hogy a folyamat jó hatásfokkal végbemenjen. A technológiát az állattartó telepek trágyájának kezelésére alkalmazzák.

Mezofil anaerob savas fázis és mezofil anaerob metános fázis alkalmazása

Általánosan alkalmazott, legegyszerűbb megoldás. Savas fázisban nagy mennyiségű illósav (> 2 000 mg/l) és egyéb hidrolízis termékek (kisebb molekulájú termékek: szabad aminosav, szénhidrát és fehérje származékok) képződnek. Ezeket a termékeket a metános mezofil fázis szubsztrátként használja fel. Savas fázis tartózkodási ideje 2 – 5 nap, terhelés 20 – 40 kgszervesa./m³nap. Ezt követi a hagyományos mezofil metános fázis 15 – 20 napos tartózkodási idővel. Kb. 15 - 20 % - os gázfejlődés növekedés várható.

7. Biogáz termelésre alkalmas hulladék fajták jellemzése

Anaerob úton a legtöbb élelmiszeripari (zsír, olaj, éttermi moslék, baromfi, vágóhíd, tej, söripar, szörp, keményítő, fehérje alapú takarmány stb.), cellulóz alapú (fű, papíripar) és gyógyszergyári eredetű (fermentációs jellegű) hulladék lebontható. A 2. táblázatban néhány

hulladék-fajta anaerob lebontása során várható biogáz hozamokat tüntettük fel. A legnagyobb gázhozam a zsírszerű hulladékok degradációja során várható.

2. táblázat Különböző eredetű hulladékok anaerob lebontása során várható biogáz képződési értékek

A hulladék-fajta megnevezése	Fajlagos biogáz gázfejlődés a betáplált anyagra vonatkoztatva (Nm ³ /kg)	Fajlagos biogáz gázfejlődés a lebontott anyagra vonatkoztatva (Nm ³ /kg)
KOI (általában)	0,46	0,62 – 0,76
Zsír	0,72	1,12 - 1,43
Főző olaj	0,60	-
Aprított fa kéreg	0,20	-
Sertés trágya	0,30	-
Sörgyári-iszap	0,75	-
Tejipari hulladék	0,55	-
Zöld hulladék	0,48	-
Konyhai hulladék	0,22	-
Nyers iszap	0,5 – 0,75	0,8 – 1,0
Fölös eleveniszap	0,35 - 0,46	0,75 – 0,85
Fehérje hulladék	-	0,74
Szénhidrát	-	0,83

8. Termofil anaerob rothasztással szerzett üzemi tapasztalatok értékelése

A növekvő iszaplerakási költségek nagymértékben fokozták a dániai szennyvíztisztító telepeken az iszap mennyiségének további csökkentési igényét. Az üzemelő mezofil rothasztók termofil üzem-módra történő átállításával a fenti cél elérhető, sőt e mellett a termofil rothasztás jelentős energia nyereséget biztosít. Az USA-ban már a 1980-as évek óta üzemelnek termofil rothasztó berendezések. Európában az elmúlt 10 év alatt a termofil rothasztás új lendületet kapott. Így pl. Dániában 8 db. termofil rothasztó üzemel és jelenleg 5 pedig kivitelezés alatt áll.

Dániában a termofil eljárással kezelt iszapok higiéniai eredményeiről *Nielsen és Petersen (1999)* számolt be. A 3. táblázat Holbæk dániai szennyvíztelep kezeletlen, mezofil és termofil úton kezelt eleveniszapjában mért Salmonella és Enterococci eredményeket mutatja be. Az adatok jól szemléltetik a termofil anaerob kezelés fertőtlenítő hatását. Termofil rothasztással ki lehet elégíteni az EPA „A” osztályú higiéniai előírását.

3. táblázat Mezofil és termofil rothasztás során mért higiéniai minőségi adatok (Nielsen és Petersen, 1999, Dánia, Holbæk szennyvíztelep)

Megnevezés	Eleveniszap rothasztás előtt	Mezofil módon rothasztott eleveniszap	Termofil módon rothasztott eleveniszap
Salmonella, CFU/100 g	100 – 2 000	100 – 250	< 2
Enterococci, CFU/g	3 000 – 30 000	250 – 400	< 10

A prágai központi szennyvíztelepen Dohányos és m.társai (2000) a termofil rothasztóra rátáplált fölös eleveniszap pehelyszerkezetét előzetesen u.n. „lizis” centrifugával szétroncsolták és ennek következtében a metán kihozatal 11,5 – 31,3 %-kal növekedett. A

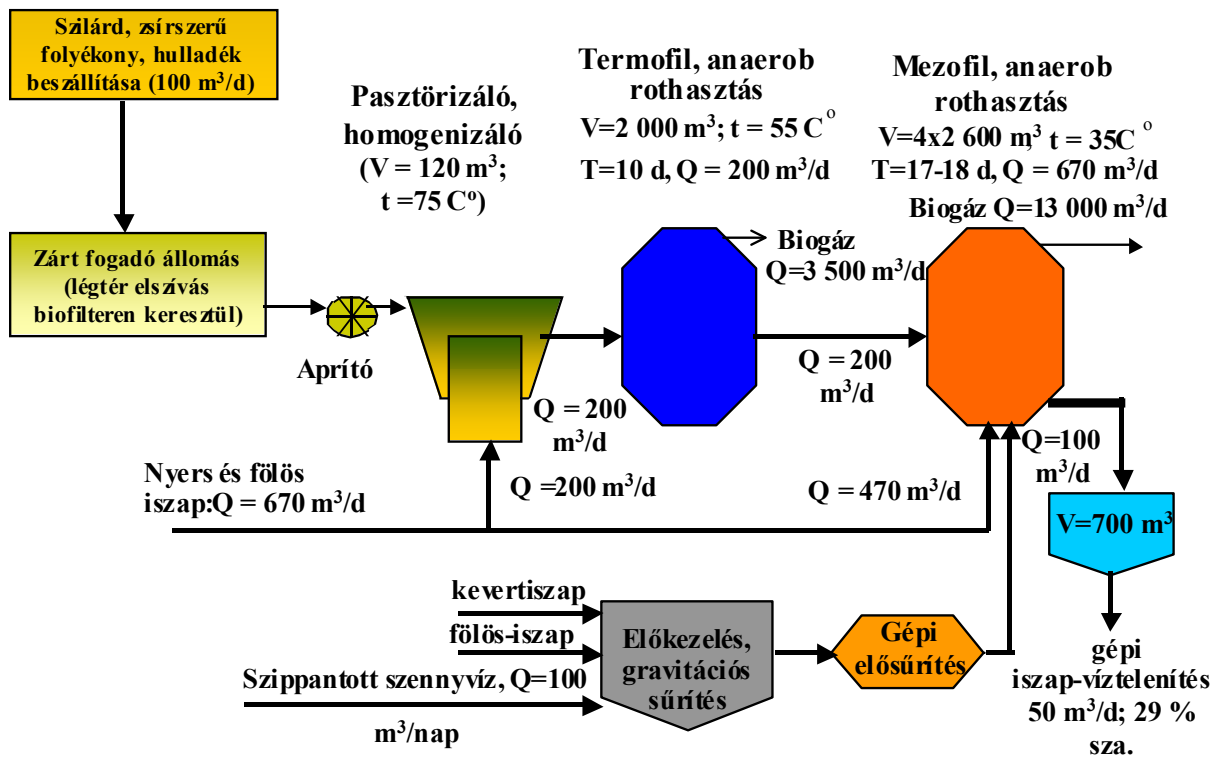
rothasztott iszap rövididejű hőkezelésével (60 sec; 170 °C; 0,8 Mpa) nyert „lizis” kivonat a nyersiszap rothasztása során a metán kihozatalt 35 – 49 %-kal növelte.

Közismert dolog, hogy anaerob körülmények esetében a hőmérséklet növelésével az oldott fázisban megjelenő ammónia-N koncentrációja növekedik. A mezofil (30 – 35 °C) tartományban az oldatban lévő összes-N 30 %-át ammónia-N adja, a termofil tartományban (50 – 55 °C) viszont az összes-N -nek 50 %-át ammónia képezi. A termofil rothasztást alkalmazó szennyvíztelepeknél a rothasztó iszapvíze által képviselt összes-N terhelés a szennyvízzel befolyó N terhelésnek 30 – 35%-át is kiteheti. A biológiai lépcső méretezésénél ezzel a plusz N terheléssel feltétlenül számolni kell.

9. A Dél-Pesti szennyvíztelepen kialakítandó anaerob hulladék-kezelő rendszer ismertetése

A Dél-Pesti szennyvíztelepen kialakított anaerob hulladék-kezelő rendszer elvi vázlatát a 2. ábra mutatja be. A szennyvíztelepen képződő nyers- és fölős iszap keverék (~ 500 m³/nap) mellett a szennyvíztelep 100 m³/nap szilárd, zsírszerű és folyékony hulladékot fogad. A hulladék beszállítása és fogadása egy zárt rendszerben történik. Az elszívott levegőt bioszűrővel tisztítják. A hulladékot aprítás után egy homogenizálási és pasztörizáló funkciót ellátó reaktorba (120 m³), majd ezt követően a pasztörizált anyagot a termofil rothasztóba táplálják .

2. ábra DÉL-PESTI SZENNYVÍZTELEP TERMOFIL - MEZOFIL ROTHASZTÁS TECHNOLÓGIAI VÁZLATA

A D-Pesti szennyvíz telepen jelenleg ~ 20 t/nap szerves-anyag termofil és mezofil rothasztása során $3500 + 13\,000 = 16\,500$ Nm³/nap biogáz képződik. Gyakorlatilag az összes gázt gázmotorral (hatásfok: 34,9 %) hasznosítják. A gázmotorral termelhető energia mennyisége $16\,500$ Nm³/nap $\times 6,11$ kWh/Nm³ $\times 0,349 = 35\,184$ kWh/nap. A szennyvíztelep energia igénye csúcsban $\sim 40\,000$ kWh/nap, az átlagos energia igény $\sim 34\,000$ kWh/nap. A jelenlegi tapasztalatok azt mutatják, hogy a beszállított zsírszerű hulladékok arányának növelésével a biogáz képződés még kb. 10 - 15 %-kal növelhető.

Összefoglalás

- A termofil anaerob eljárás kényes egyensúlyi folyamat, mert a metán-termelésben résztvevő obligát metántermelő baktérium fajok száma lényegesen kisebb, mint a mezofil rendszerben. Ebből következik, hogy a rendszer hőmérséklet változására nagyon érzékeny és a metán-termelő baktériumok hozama csak kb. fele a mezofil tartomány sejt hozamának. A hőmérséklet érzékenységre jellemző, hogy a mezofil és a termofil tartomány között (40 – 50 °C) a gázfejlődésben minimum érték jelentkezik és az 55 °C optimális érték után a gázfejlődési görbe gyors letörést mutat.
- Egyelőre, a termofil rendszer alkalmazása nem terjedt el széles körben. Kétségtelen viszont, hogy a viszonylag kevés irodalmi hivatkozás a termofil rothasztást illetően nagyon pozitív tapasztalatokról számol be.

Irodalom

Metcalf & Eddy (2003): Wastewater Engineering Treatment and Reuse, Mc Graw Hill. Fourth edition, 991 – 992

Nielsen, B., Petersen, G.: Thermophilic anaerobic digestion and pasteurisation. Practical experience from danish wastewater treatment plants. Paper presented at the conference „Disposal and utilisation of sewage sludge: Treatment methods and application modalities” in Athens, Greece, October 13 – 15, 1999

Dohanyos, M., Zábranská, J., Kutil, J., Jeniček, P. (2004): Improvement of anaerobic digestion of sludge. Wat. Sci. And techn. Vol. 49. No. 10